

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

VELIKO VIJEĆE

PREDMET AKSU protiv TURSKE

(zahtjevi br. 4149/04 i 41029/04)

PRESUDA

STRASBOURG

15. ožujka 2012.

© Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2012.

Ovaj prijevod financiran je uz podršku Zaklade za ljudska prava Vijeća Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund) i ne obvezuje Sud. Za više informacije pogledajte detaljnu napomenu o autorskim pravima na kraju ovog dokumenta.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012.

This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2012.

La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyrights/droits d'auteur à la fin du présent document.

U predmetu Aksu protiv Turske,

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući u Velikom vijeću sastavljenom od:

Nicolas Bratza, *predsjednik*,
Jean-Paul Costa,
Josep Casadevall,
Nina Vajić,
Dean Spielmann,
Karel Jungwiert,
Anatoly Kovler,
Elisabet Fura,
Alvina Gyulumyan,
Mark Villiger,
Päivi Hirvelä,
Luis López Guerra,
Mirjana Lazarova Trajkovska,
Nebojša Vučinić,
Işıl Karakaş,
Vincent A. de Gaetano,
Angelika Nußberger, *suci*,

i Michael O'Boyle, *zamjenik Tajnika*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost dana 13. travnja 2011. i 1. veljače 2012,

donosi slijedeću presudu koja je usvojena potonjeg datuma:

POSTUPAK

1. Postupak je pokrenut dvoma zahtjevima (br. 4149/04 i 41029/04) protiv Republike Turske koje je Sudu pod člankom 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda („Konvencija”) podnio turski državljanin, g. Mustafa Aksu („podnositelj zahtjeva”), dana 23. siječnja i 4. kolovoza 2004.

2. Podnositelja zahtjeva, kojem je dodijeljena pravna pomoć, zastupao je g. S. Esmer, odvjetnik iz Ankare. Tursku Vladu („Vlada”) zastupao je njihov zastupnik.

3. Podnositelj zahtjeva se žalio da su tri publikacije – knjiga i dva rječnika – koji su financirani od strane Vlade, sadržavali navode i izraze koji su izražavali anti-romske osjećaje. Pozivao se na članak 14. u svezi s člankom 8. Konvencije.

4. Zahtjevi su dodijeljeni u rad Drugom odjelu Suda (pravilo 52. st. 1. Poslovnika Suda). Dana 27. srpnja 2010. Vijeće tog odjela sastavljeno od slijedećih sudaca: Françoise Tulkens, Ireneu Cabral Barreto, Danutė

PRESUDA AKSU protiv TURSKE

Jočienė, Dragoljub Popović, Nona Tsotsoria, Işıl Karakaş i Kristina Pardalos, kao i Stanley Naismith, zamjenik tajnika odjela, usvojilo je presudu u kojoj su odlučili spojiti zahtjeve (pravilo 42 § 1) i zaključili sa četiri glasa za i tri protiv da nije došlo do povrede članka 14. u svezi s člankom 8. Konvencije.

5. Dana 22. studenog 2010., po zahtjevu podnositelja zaprimljenom 25. listopada 2010., odbor Velikog vijeća odlučio je predmet uputiti Velikom vijeću sukladno članku 43. Konvencije.

6. Sastav Velikog vijeća određen je sukladno članku 26. st. 4. i 5. Konvencije te pravilu 24. Poslovnika Suda.

7. I podnositelji zahtjeva i Vlada podnijeli su daljnja pisana očitovanja o osnovanosti zahtjeva (pravilo 59. st. 1.). Usto, zaprimljeni su komentari treće strane, Greek Helsinki Monitora, kojemu je Predsjednik dopustio miješanje u pisani postupak (članak 36. st. 2 Konvencije i pravilo 44. st. 3.).

8. Javna rasprava je održana u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu dana 13. travnja 2011. (pravilo 59. st. 3.).

Pred Sudom su nastupili:

(a) *za Vladu*

G M. ÖZMEN,

zamjenik zastupnika,

GĐA A. EMÜLER,

G M.Z. UZUN,

GĐA N. AKSOY,

G O. SAYDAM,

G U. AKSUNGUR,

odvjetnik;

(b) *za podnositelja zahtjeva*

G S. ESMER,

odvjetnik.

Sud je saslušao obraćanja g. Esmera i g. Özmena.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

9. Podnositelj zahtjeva, koji je romskog podrijetla, rođen je 1931. i živi u Ankari.

A. Predmet br. 4149/04

1. Knjiga *“Cigani Turske (Türkiye Çingeneleri)”*

10. Godine 2000. Ministarstvo kulture objavilo je 3,000 kopija knjige pod naslovom “Cigani Turske”, koju je napisao professor Ali Rafet Özkan. Prije same objave, savjetodavni odbor publikacija odobrio je sadržaj knjige. Predgovor knjizi navodi kako slijedi:

“...

Cigani danas žive u miru na turskom teritoriju, baš kao što si živjeli kroz povijest, ali sada su prepušteni sami sebi, bez uređenja, nadzora ili pažnje. Njihov neuređeni način života, u kojem su u potpunosti prepušteni svojoj sudbini, propust je od strane turske države. Trenutni neuređan način života cigana, kao i činjenica da se smatra nepotrebnim na bilo koji način odlutati u njihov zatvoreni svijet unatoč dugoj povijesti koju dijelimo, još je jedan nedostatak. S ovim u svezi je i činjenica da, iako su cigani živjeli među nama niz godina, bili su isključeni od strane lokalnog stanovništva i meta zlobnih komentara koji su uglavnom bili posljedica neobaviještenosti i predrasuda. Negativan odgovor i bolne optužbe s kojima su se susretali gdje god su išli odveli su cigane, sa socijalnom strukturom ionako zatvorenom za vanjski svijet, da žive u još užim granicama.

Bili smo mišljenja da bi trebalo zakročiti u nepoznati svijet tih ljudi, koji su stoljećima živjeli s nama i koji su sada postali dio moderne turske kulture. Moj cilj bio je upoznati ih izbliza empiričkim pristupom i predstaviti cigane Turske onakvima kakvi jesu, u svim njihovim aspektima, na temelju principa znanstvene objektivnosti.

Ova studija sadrži uvod i dva dijela.

Uvod daje podatke o konceptu cigana i njihovu podrijetlu, kao i detaljne informacije o njihovoj migraciji, te razmatra njihovu povijest u Turskoj u svjetlu raznih arhiviranih dokumenata i akademskih izvora. U prvom dijelu razmatraju se sociološko-kulturalne karakteristike cigana u širem smislu. Taj dio bavi se prvenstveno njihovim kućnim životom i putovanjima, muzikom, plesom, jezikom, tradicijama i običajima. Drugi dio bavi se vjerovanjima i postupcima cigana.

Ova studija – koju predstavljam bez ikakvih pretenzije, već isključivo kao pokušaj ispunjenja velike praznine (budući da je prva studija ove vrste) i kao vodiču ostalima koji će se baviti ciganima u budućnosti – pripremljena je koristeći opisne, usporedne i fenomenološke metode, uključujući promatranje sudionika tehnika intervjuiranja.

...”

11. U uvodu autor je naveo:

“...

Cigani su se raširili po cijelom svijetu, ali nisu uspjeli pobjeći od svog statusa marginalne skupine koja je isključena i prezirana svugdje. Osim razlika u njihovom načinu života, karakteristika koja najčešće razlikuje cigane od ostalih jest njihova boja kože, koje je tamnija i crnomanjasta. Tipološki gledano, cigani su obično prosječne visine, agilne građe, s velikim tamnim crnim (ponekad smeđim ili plavim) očima i dugačkim gustim trepavicama; muškarci imaju duge brkove. Usta su im tanka i elegantna, zubi bijeli i ravni, a vilica okrugla. Imaju usko čelo i sljepoočnice te malenu lubanju. Kosa im je kovrčava, crna, dugačka i debela. U srednjim godinama žene su široke i korpulentne. Mlađi ljudi su vitki, sa čvrstim i moćnim mišićima (vidi

PRESUDA AKSU protiv TURSKE

Carmen od Prosper Mérimée, *Naše ciganske priče i one iz čitavog svijeta* od Tahira Alangu i *Pravljenje sita cigana* Posalara od Esata Uras).

...

Ovo istraživanje ima za cilj predstaviti i identitet cigana, tih ljudi koji stoljećima žive među nama i koji su postali sastavni dio moderne turske kulture, ali o kojima dosad nije sastavljena niti jedna sveobuhvatna studija budući da je njihov kulturni identitet naveliko zanemaren kao posljedica teškoća u njihovom identificiranju i definiranju. Ova studija će izvijestiti o njihovim sociološko-kulturnim karakteristikama, vjerovanjima, mitologiji, festivalima i slavljinama svake vrste.

Za potrebe ove studije proveden je inicijalni pregled dostupnih informacija, dokumentacije i materijala koji se odnose na cigane iz Turske i od drugdje. Tako identificirane informacije i dokumenti su potom svrstani prema svojoj znanstvenoj pouzdanosti koristeći kriterije neospornosti. Zatim je provedena empirijska studija koja se sastojala u promatranju time što se ušlo unutar ciganskog stanovništva i živjelo s njima. Posjetili su se svi dijelovi Turske s ciganskim stanovništvom – kako nomadski tako i oni naseljeni – te se na taj način nastojalo utvrditi činjenice o njihovom načinu života, tradiciji, vjerovanjima, oblicima obožavanja i praksama, ne samo kroz sakupljanje podataka, dokumenata i ostalih materijala, već i empiričkom metodom života među njima.”

12. U svojoj knjizi autor je posvetio poglavlje “Ciganima suvremene Turske”. U tom je poglavlju izjavio:

“Današnji cigani rasuti su posvuda po Turskoj. Uglavnom se nalaze u regijama Marmare, Egeja i Mediterana, a u manjoj koncentraciji na Crnom moru, u centralnoj i jugoistočnoj Anatoliji. Ovdje će se objasniti podjela cigana u Turskoj.

...

Nijedan popis stanovništva dosad nije sadržavao odvojene podatke za cigane; dakle, broj ciganskog stanovništva u Turskoj nije poznat sa sigurnošću. Umjesto korištenja procijenjenih brojeva, dobili smo informacije od samih cigana, lokalnog stanovništva i lokalnih upravnih vlasti. Nastojali smo objasniti te informacije uspoređujući s ukupnim brojem stanovništva brojeve koje smo primili od lokalnih šefova (*muhtar*).

...

Istanbul

...

Cigani koji žive unutar provincijskih granica Istanbula uglavnom zarađuju od muzike, prodavanja cvijeća, starog željeza, skupljanja smeća i papira, kovanja i obrade željeza, vratarstva, proricanja budućnosti, čišćenja, rada s konjima i kolima, kovanja bakra, sakupljanja metala i prodaje od vrata do vrata. Rijetki također žive od džeparenja, krađe i preprodaje opojnih droga.

Tekirdağ

...

Romi (cigani) Tekirdağa zarađuju od muzike, vratarenja i laštenja cipela. Žene rade kao čistačice ili u tvornici cigli. Oni u Çorlu i Lüleburgazu zarađuju muzikom, vratarenjem, prodajom konja i stoke, građevinskim radom i lutrijom, dok žene zarađuju čišćenjem.

Kırklareli

PRESUDA AKSU protiv TURSKE

...

Romi u Kırklareli općenito zarađuju od muzike, rada s konjima i kolima, ulične prodaje, vratarenja, čišćenja i preprodaje starog željeza.

Edirne

...

Oni koji žive u centru grada Edirne općenito zarađuju kroz rad s konjem i kolima, preprodaju starog željeza i uličnu prodajom, dok žene doprinose obiteljskoj ekonomiji kroz čišćenje. Gotovo svi stanovnici okuga Yukarı Zaferiye u Keşanu zarađuju kroz muziku. Ostali rade u raznim sektorima kao što su rad na rižinim poljima, točenje cementa na gradilištima, vratarenje, rad s konjem i kolima, skupljanje žaba i metala, preprodaja starog željeza, skupljanje papira, bojanje konja i prodavanje *simita* (vrste kruha). Oni u Uzunköprü žive od preprodaje starog željeza, limarenja i izrađivanja košara.

...

Ankara

...

Cigani središnjeg okruga u Ankari zarađuju od krađe, prosjačenja, prodaje od vrata do vrata, proricanja budućnosti, *zercilika* (pljačkanje dućana s nakitom) te izrađivanja talismana. Mali broj također se bavi limarenjem, radom s kožnim remenjem, izradom sita i košara. Mnogo ih također radi kao muzičari u noćnim klubovima. Prijavljeno je da su većina onih koji rade u željezari u blizini Altındağa i Hamamönüa cigani iz Çankırnja.

...

Pokušali smo obići sve provincije i okruge gdje žive cigani. Brojke koje smo dali za svaku provinciju dobivene su uspoređivanjem informacija, primjećivanjem uveličanih brojeva koje su nam dali cigani i intervjuiranjem okružnih šefova (*muhtar*), te gdje je potrebno okružne policije. ...”

Slični navodi sadržani su i s obzirom na romsko stanovništvo koje živi u ostalim dijelovima Turske, u gradovima poput Izmiru, Manise, Konye, Adane i Antalije.

13. Zadnji ulomci zaključka knjige “Cigani Turske” glase kako slijedi:

“Najvažnije veze koje povezuju cigane međusobno su njihove obiteljske i socijalne strukture te njihove tradicije. Unatoč činjenici da su više od tisuću godina vodili nomadski život, uspjeli su zaštititi svoj tradicionalni način života zahvaljujući praksi sklapanja brakova unutar grupe. Njihova vezanost za ovu tradiciju počinje rođenjem i nastavlja se sve do smrti. Tradicija je nesumnjivo najznačajniji faktor u načinu života cigana. Stariji članovi ciganskog društva imaju najveću odgovornost za zaštitu i održavanje tradicije. Međutim, zbog stalno mijenjajućih okolnosti i potreba, socijalna struktura cigana postala je teško održiva. Posebice “*Natia*”, jedna od tih socijalnih struktura ne može više opstati u današnjoj Turskoj.

Najuočljivija karakteristika cigana jest njihov način života. Dakle, sve grane sociološko-kulturoloških aktivnosti, koje se sastoje od migracije i naseljavanja, plesa, muzike, jezika, jela i pića, proricanja budućnosti, čaranja i zanimanja, sačinjavaju pravu narav ciganskog života. Drugim riječima, ovi elementi čine vidljivi dio sante

leda. Drugi ljudi obično prepoznaju cigane kroz ove fenomene, ali jedini pravi način upoznavanja cigana sastoji se u druženju s njima i u cjelokupnoj analizi njihovih tradicija i vjerovanja. Tajni svijet cigana otkriva se kroz njihova vjerovanja, ponajviše kroz njihova praznovjerja i tabue.

Poput svih ostalih i cigani osjećaju potrebu za vjerovanjem i obožavanjem. Uz prihvaćanje religije zemlje u kojoj žive, oni također održavaju tradicionalna vjerovanja specifična za njihovu kulturu. Stoga se primjećuje da cigani imaju iskrene gozbe i slavlja koja potiču iz njihovih vjerovanja koja djelomično potiču iz hinduizma.

Prema našem mišljenju, ovi ljudi koji svugdje trpe ponižavanja i odbijanja, mogli bi se pretvoriti u građane koji bi bili bogatstvo za našu državu i naciju ukoliko bi se uspjeli riješiti njihovi obrazovni, socijalni, kulturološki i medicinski problem. To bi jednostavno značilo strpljivo i odlučno usredotočivanje na te probleme.”

2. Domaći postupak pokrenut od strane podnositelja zahtjeva

14. Dana 15. lipnja 2001. podnositelj zahtjeva podnio je molbu Ministarstvu kulture u ime turskih romsko/ciganskih udruga. U svojoj molbi naveo je da je u knjizi autor naveo da su cigani bili uključeni u ilegalne aktivnosti, da su živjeli kao „lopovi, džeparoši, varalice, razbojnici, zelenaši, prosjaci, preprodavači droge, prostitutke i vlasnici bordela” kao i da su bili poligamni i agresivni. Podnositelj zahtjeva također je naveo da je knjiga sadržavala još nekoliko navoda koji su bili ponižavajući i vrijeđajući za cigane. Navodeći kako su ovi navodi predstavljali kazneno djelo, zahtijevao je da se obustavi prodaja knjige i zaplijene preostali primjerci.

15. Istog dana, čelnik odjela za publikacije Ministarstva kulture naredio je da se preostalih 299 primjeraka knjige vrati odjelu publikacija.

16. Dana 11. listopada 2001. podnositelj zahtjeva poslao je dopis Ministarstvu kulture s upitom da li su primjerci knjige bili zaplijenjeni.

17. Dana 17. listopada 2001. čelnik odjela publikacija Ministarstva kulture obavijestio je podnositelja zahtjeva da je savjetodavno tijelo Ministarstva, koje se sastojalo od sedam profesora, odlučilo da je knjiga bila rezultat znanstvenog istraživanja te da nije sadržavala uvrede niti slične navode. Također ga je obavijestio da autor knjige nije dopuštao nikakve izmjene u tekstu te da je na njegov zahtjev Ministarstvo prenijelo autorska prava na njega.

18. Dana 4. veljače 2002. podnositelj zahtjeva poslao je dopis Ministarstvu kulture kao i profesoru Ali Rafet Özkanu, ponavljajući svoj zahtjev. Nije dobio odgovor.

19. Nakon toga, dana 30. travnja 2002., podnositelj zahtjeva podnio je tužbu u svoje osobne ime protiv Ministarstva kulture i autora knjige pred Građanskim sudom opće nadležnosti u Ankari, tražeći naknadu nematerijalne štete koju je pretrpio kao posljedicu izraza korištenih u knjizi. Tvrdio je da su ti izrazi predstavljali napad na njegov identitet Roma/cigana te da su bili uvredljivi. Podnositelj je nadalje tražio da se preostali primjerci knjige zaplijene i da se njezina objava i distribucija zabrane.

20. Autor knjige u svom je odgovoru na tužbu naveo kako su njegov referentni materijal bili arhivi policijske stanice u Adani kao i knjige drugih autora o ciganima, te da nije imao nikakvu namjeru vrijeđanja ili ponižavanja cigana. Autor je nadalje izjavio kako se ulomci navedeni od strane podnositelja zahtjeva ne smiju razmatrati izdvojeno već u kontekstu čitave knjige.

21. Dana 24. rujna 2002. Građanski sud u Ankari odbio je tužbu podnositelja zahtjeva u dijelu u kojem se ona odnosila na autora knjige. Sud je smatrao da je knjiga bila rezultat akademskog istraživanja, da se temeljila na znanstvenim podacima i da je razmatrala socijalne strukture Roma/cigana u Turskoj. Prvostupanjski sud je stoga zaključio da sporne izjave nisu vrijeđale podnositelja zahtjeva. Što se tiče podnositeljeve tužbe protiv Ministarstva, Građanski je sud odlučio da nije bio nadležan te da su za taj dio tužbenog zahtjeva bili nadležni upravni sudovi.

22. Dana 25. listopada 2002. podnositelj zahtjeva podnio je žalbu, u kojoj je naveo da se knjigu nije mogli smatrati znanstvenim istraživanjem te da ju stoga Ministarstvo kulture nije trebalo ni objaviti.

23. Dana 21. travnja 2003. Kasacijski sud potvrdio je presudu prvostupanjskog suda. Naveo je da su izrazi kojima je podnositelj zahtjeva prigovarao bili općenite naravi. Stoga nije našao razloga zaključiti da su se oni odnosili na sve Rome/cigane niti da su predstavljali napad na identitet podnositelja zahtjeva.

24. Dana 8. prosinca 2003. odbačen je zahtjev podnositelja zahtjeva za ispravkom odluke.

25. Nakon toga, nepoznatog datuma, podnositelj zahtjeva pokrenuo je postupak protiv Ministarstva kulture pred Upravnim sudom u Ankari. Tražio je naknadu nematerijalne štete, navodeći da je sadržaj knjige objavljene od Ministarstva kulture bio uvredljiv za romsko-cigansku zajednicu. Dana 7. travnja 2004. Upravni sud odbio je tužbu podnositelja. Našao je da je prije objave spornu knjigu pregledao izvjestitelj postavljen od strane savjetodavnog odbora za publikacije. Nakon njegova odobrenja, savjetodavni odbor pristao je objaviti knjigu. Uoči prigovora podnositelja zahtjeva knjigu je još jednom pregledao savjetodavni odbor u sastavu od sedam profesora dana 25. rujna 2001. koji je zaključio da se radi o akademskoj studiji utemeljenoj na znanstvenom istraživanju te da se nastavkom njezine distribucije i prodaje ne bi uzrokovala nikakva neugodnost. Upravni sud je stoga zaključio da su navodi podnositelja zahtjeva bili neosnovani. Podnositelj se nije žalio protiv ove odluke.

B. Predmet br. 41029/04

26. Godine 1991. i 1998. nevladina udruga pod imenom Jezična udruga objavila je dva rječnika pod naslovom “Turski rječnik za učenike (*Öğrenciler için Türkçe Sözlük*)” i “Turski rječnik (*Türkçe Sözlük*)”. Osim

naslova, oba rječnika imali su potpuno isti sadržaj. Objava ovih rječnika djelomično je financirana od strane Ministarstva kulture.

27. Dana 30. travnja 2002. podnositelj zahtjeva poslao je pismo Izvršnom odboru Jezične udruge u ime Konfederacije kulturnih udruženja Roma i cigana. U svom pismu podnositelj zahtjeva je naveo da su određeni izrazi u rječnicima bili uvredljivi za i diskriminatorni za Rome i cigane.

28. Na stranici 279 oba rječnika navedeni su slijedeći izrazi u svezi s riječju "cigan" (*çingene*):

"**Cigan**" (*çingene*): 1. Etnička grupa ili osoba koja pripada toj grupi koja potječe iz Indije i čiji članovi vode nomadski način života i ima ih posvuda u svijetu.
2. (metaforično) škрто.

"**Ciganski dug**" (*Çingene borcu*): nevažan dug koji se sastoji od nekoliko manjih dugova.

"**Cigan svira, a Kurd pleše**" (*Çingene çalar Kürt oynar*): mjesto s puno meteža i buke.

"**Ciganski šator**" (*Çingene çergesi*) (metaforično): prljavo i siromašno mjesto.

"**Cigansko vjenčanje**" (*Çingene düğünü*): kreat i bučan sastanak.

"**Ciganska svađa**" (*Çingene kavgası*): verbalna svađa u kojoj se koriste vulgarni izrazi.

"**Ciganski novac**" (*Çingene parası*): kovanice.

"**Ciganski roza**" (*Çingene pembesi*): roza.

"**Ciganski jezik**" (*çingenece*): jezik koji koriste cigani.

"**Ciganstvo**" (*çingenelik*): 1. Biti cigan 2. (metaforično) biti škrt ili pohlepan.

"**Postati cigan**" (*Çingeneleşmek*): ponašati se škрто.

29. Po mišljenju podnositelja zahtjeva, izrazi o ciganskoj zajednici imali su negativne, diskriminirajuće i predrasudne konotacije. Podnositelj je nadalje tvrdio da su Ministarstvo obrazovanja i Tursko jezično društvo promijenili njihove rječnike na njegov zahtjev, te je tražio od Jezične udruge da također ispravi gore navedene definicije i ukloni sve diskriminirajuće izraze iz rječnika. Na svoje pismo nije dobio odgovor.

30. Nakon toga, dana 15. srpnja 2002., podnositelj zahtjeva poslao je još jedno pismo Jezičnoj udruzi, ponavljajući svoj zahtjev. Dodao je da će pokrenuti sudski postupak protiv udruge ukoliko se njegovom zahtjevu ne udovolji do 20. kolovoza 2002.

31. Dana 16. travnja 2003. podnositelj zahtjeva pokrenuo je postupak pred Građanskim sudom opće nadležnosti u Ankari protiv Jezične udruge, zahtijevajući da se prethodno navedene definicije i izrazi izbrišu iz rječnika. Podnositelj je nadalje tražio naknadu nematerijalne štete koju je pretrpio zbog izraza sadržanih u rječnicima. S tim u svezi naveo je da su definicije u rječnicima predstavljale napad na njegov romsko/ciganski identitet i uvredu njega osobno.

32. U svojim podnescima Jezična je udruga navela, *inter alia*, da su definicije i izrazi sadržani u rječniku utemeljeni na povijesnoj i sociološkoj stvarnosti i da im cilj nije bio poniziti ili obezvrijediti etničku skupinu. Nadalje je navela da su rječnici sadržavali izraze i definicije koje su se uobičajeno koristile u društvu te da su u turskom jeziku postojali drugi slični izrazi koji se tiču Albanaca, Židova i Turaka.

33. Dana 16. srpnja 2003. Građanski sud u Ankari odbio je tužbu podnositelja zahtjeva. Zaključio je da su definicije i izrazi sadržani u rječnicima bili utemeljeni na povijesnoj i sociološkoj stvarnosti te da nisu imali za cilj poniziti niti obezvrijediti etničku skupinu. Nadalje je primijetio da su u turskom postojali slični izrazi koji su se odnosili na druge etničke skupine, te koji su bili prisutni u rječnicima i enciklopedijama.

34. Podnositelj zahtjeva podnio je žalbu. Dana 15. ožujka 2004. Kasacijski sud potvrdio je presudu od 16. srpnja 2003.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO

A. Građanski zakonik

35. Članak 24. Građanskog zakonika glasi kako slijedi:

“Svaka osoba čija su osobna prava protupravno povrijeđena može se obratiti sucu za zaštitu protiv onih koji su uzrokovali povredu.

Povreda je protupravna osim ukoliko nije opravdana pristankom osobe čija se prava vrijeđaju ili ukoliko je bila neophodna važnim javnim ili privatnim interesom ili zakonom.”

Nadalje, prema članku 25. Građanskog zakonika:

“Tužitelj može od suca tražiti da spriječi prijetnju povrede, naredi prestanak postojeće povrede ili utvrdi protupravnost takve povrede čak i ukoliko je ista već prestala.

Uz takvu tužbu, tužitelj također može zahtijevati da se ispravak ili presuda objavi ili dostavi trećim stranama.

...”

B. Kazneni zakonik

36. Članak 312. st. 2. bivšeg Kaznenog zakonika određivao je kako slijedi:

“...

Svaka osoba koja druge potiče na mržnju ili netrpeljivost temeljenu na socijalnoj pripadnosti, rasi, vjeroispovijedi, nazivu ili regiji bit će osuđena na kaznu zatvora od jedne do tri godine ili na novčanu kaznu u iznosu između devet i trideset šest tisuća lira. Ukoliko takvo poticanje ugrozi javnu sigurnost, kazna će se povećati za od jedne trećine do jedne polovine.”

37. Dana 1. lipnja 2005. na snagu je stupio novi Kazneni zakonik (zakon br. 5237). Članak 216. novog zakonika propisuje kako slijedi:

“1. Svaka osoba koja javno izaziva mržnju ili netrpeljivost u jednom dijelu javnosti protiv drugog dijela s različitim karakteristikama koje se temelje na socijalnoj pripadnosti, rasi, vjeroispovijedi, sektu ili regionalnim razlikama, na način da dovede u opasnost javnu sigurnost, osudit će se na zatvorsku kaznu od jedne do tri godine.

2. Svaka osoba koja javno oklevetava dio javnosti na temelju socijalne pripadnosti, rase, vjeroispovijedi, sekte, spola ili regionalnih razlika osudit će se na kaznu zatvora od šest mjeseci do godine dana.

...”

III. DOKUMENTI EUROPSKE KOMISIJE PROTIV RASIZMA I NETOLERANCIJE (ECRI)

38. U svom četvrtom izvještaju o Turskoj (CRI(2011)5), objavljenom 8. veljače 2011., ECRI je s odobravanjem prihvatio činjenicu da su, u svrhu obeshrabrivanja negativne stereotipizacije, uklonjene sve konotacije koje bi se mogle shvatiti kao diskriminirajuće iz rječničke definicije pojma “cigan”. Nadalje je potaknuo turske vlasti da nastave i ojačaju svoja nastojanja da uklone negativnu stereotipizaciju Roma, kao i da uspostave konstruktivni dijalog s romskom zajednicom.

39. U svojoj preporuci opće politike br. 10 koja se odnosi na borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije u i kroz školsko obrazovanje, usvojenoj 15. prosinca 2006., ECRI je također preporučio da države članice osiguraju da školsko obrazovanje igra ključnu ulogu u borbi protiv rasizma i rasne diskriminacije u društvu kroz promicanje kritičkog razmišljanja među učenicima i kroz podučavanje nužnim vrlinama kako bi postali svjesni i reagirali na stereotipe ili netolerantne elemente sadržane u materijalima koje koriste.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 8. KONVENCIJE

40. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da su knjiga “Cigani Turske” i rječnici navedeni u stavcima 26-28. gore sadržavali izraze i definicije koji su vrijeđali njegov romsko-ciganski identitet.

41. Vlada je osporavala ovu tvrdnju.

A. O tome da li bi zahtjeve trebalo razmatrati pod člankom 8. ili člankom 14. u svezi s člankom 8. Konvencije

42. Veliko vijeće primjećuje da je Vijeće razmotrilo pritužbe podnositelja zahtjeva pod člankom 14. u svezi s člankom 8. Konvencije. Te odredbe glase kako slijedi:

Članak 8.

“1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”

Članak 14.

“Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.”

43. Veliko vijeće ponavlja da je Sud gospodar karakterizacije koja se u domaćem pravu daje činjenicama slučaja te da nije vezan onom koju su dali niti Vlada niti podnositelj zahtjeva (vidi *Scoppola protiv Italije (br. 2)* [GC], br. 10249/03, st. 54., 17. rujna 2009.). Diskriminacija u smislu članka 14. Konvencije znači različito postupanje s osobama u relativno sličnom položaju bez objektivnog i razumnog opravdanja. Neće biti objektivnog i razumnog opravdanja ukoliko različito postupanje nema „legitiman cilj” ili ako nema razumnog odnosa proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se njima želi postići (vidi, među mnogim autoritetima, *D.H. i ostali protiv Češke Republike* [GC], no. 57325/00, st. 175., ECHR 2007-IV, i *Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 13378/05, st. 60., ECHR 2008-...).

44. Sud primjećuje da je diskriminacija na temelju, *inter alia*, etničkog podrijetla pojedinca oblik rasne diskriminacije. Rasna diskriminacija je osobito zlobna vrsta diskriminacije, te zbog svojih pogibelnih posljedica zahtijeva od vlasti posebnu pozornost i snažnu reakciju. Zbog toga domaće vlasti moraju iskoristiti sva dostupna sredstva kako bi suzbile rasizam, te time pojačale demokratsko viđenje društva u kojem se različitosti ne doživljavaju kao prijetnja već kao izvor obogaćenja (vidi *Nachova i ostali protiv Bugarske* [GC], br. 43577/98 i 43579/98, st. 145., ECHR 2005-VII, i *Timishev protiv Rusije*, br. 55762/00 i 55974/00, st. 56., ECHR 2005-XII). Sud nadalje primjećuje da su Romi, kao posljedica njihove turbulentne povijesti i stalnog iskorjenjivanja postali posebna manjina u nepovoljnom i ranjivom položaju. Kao što je Sud već istaknuo u prethodnim slučajevima,

oni stoga zahtijevaju posebnu zaštitu (vidi *D.H. i ostali*, gore citirano, st. 182.).

45. Sud opaža da je u ovom predmetu podnositelj zahtjeva, koji je romskog podrijetla, tvrdio da su knjiga i dva rječnika financirani od strane države sadržavali izraze i definicije koje su odražavali anti-romske osjećaje. Smatrao je da su sporne izjave predstavljale napad na njegov romski identitet. Međutim, Sud primjećuje da se ovaj predmet ne odnosi na različitost u postupanju niti na etničku diskriminaciju, budući da podnositelj zahtjeva nije uspio *prima facie* dokazati da bi sporne publikacije imale namjeru ili učinak diskriminiranja. Predmet se stoga ne može usporediti s ostalima koje su ranije podnijeli pripadnici romske zajednice (vidi, glede obrazovanja, *D.H. i ostali*, gore citirano, st. 175-210.; glede stanovanja, *Chapman protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 27238/95, st. 73., ECHR 2001-I; i glede izbora, *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* [GC], br. 27996/06 i 34836/06, st. 45., 22. prosinca 2009). Prema tome, glavno pitanje u ovom predmetu jest da li su sporne publikacije, koje su navodno sadržavale rasne uvrede, predstavljale miješanje u pravo podnositelja zahtjeva na poštivanje njegova privatnog života, te, ukoliko jesu, da li je to miješanje bilo u suglasnosti s navedenim pravom. Sud će stoga ovaj predmet razmotriti samo sa stajališta članka 8. Konvencije.

B. Vladin preliminarni prigovor

1. Navodi stranaka

(a) Vlada

46. Vlada je osporavala status žrtve podnositelja zahtjeva u oba predmeta, tvrdeći da predstavljaju *actio popularis* zahtjeve. Prema mišljenju Vlade, podnositelj nije pokazao da je on izravno pogođen spornim primjedbama i izrazima.

(b) Podnositelj zahtjeva

47. Podnositelj zahtjeva naveo je da su mu zbog njegovog romsko-ciganskog podrijetla uvredljive primjedbe i izrazi sadržani u knjizi i u rječnicima uzrokovali materijalnu i nematerijalnu štetu. Stoga se smatrao žrtvom u smislu članka 34. Konvencije.

(c) Treća strana

48. Greek Helsinki Monitor je izjavio da bilo koji član neke etničke skupine koja je navodno ciljana općenito diskriminirajućim izrazima temeljenim na rasi ima status žrtve, budući da takvi izrazi stvaraju predrasude prema svim članovima te skupine. Nadalje je tvrdio da zaštita Suda ne bi trebala biti manja od one predviđene domaćim pravom: kad je

pojedincu domaće pravo priznalo status žrtve, onda mu Sud ne bi smio odbiti priznati takav status.

2. Presuda Vijeća

49. Vijeće je primijetilo da iako podnositelj zahtjeva nije bio izravno i osobno ciljan ni knjigom ni spornim rječnicima, imao je pravo pokrenuti postupak za naknadu štete i iznijeti meritum svojih primjedbi pred domaće sudove sukladno domaćem pravu, naime člancima 24. i 25. Građanskog zakonika (vidi st. 35. gore). Iz tog razloga Vijeće je smatralo da podnositelj zahtjeva ima status žrtve pod člankom 34. Konvencije.

3. Ocjena Suda

50. Sud ponavlja da, kako bi mogao podnijeti zahtjev sukladno članku 34. Konvencije, pojedinac, nevladina organizacija ili skupina pojedinaca mora biti u mogućnosti tvrditi da su žrtve povrede prava zajamčenih Konvencijom. Kako bi se to moglo tvrditi, dotična osoba mora biti izravno pogođena spornom mjerom: Konvencija stoga ne predviđa mogućost podnošenja *actio popularis* s ciljem tumačenja njome zajamčenih prava niti dozvoljava pojedincima da se žale na odredbe domaćeg prava iz prostog razloga što oni smatraju da iste, bez obzira što ih osobno ne pogađaju, nisu u skladu s Konvencijom (vidi *Burden*, prethodno citirano, st. 33., i *Tănase protiv Moldavije* [GC], br. 7/08, st. 104., ECHR 2010-...).

51. Stoga je postojanje žrtve koja je osobno pogođena navodnom povredom Konvencije neophodno za pokretanje Konvencijskog sustava zaštite, iako se ovaj kriterij ne bi trebao tumačiti suviše strogo i neprilagodljivo (vidi *Bitenc protiv Slovenije* (odluka), br. 32963/02, 18. ožujka 2008.). Pitanje da li podnositelj zahtjeva može tvrditi da je žrtva navodne povrede Konvencije bitna je za sve stadije postupka u skladu s Konvencijom (vidi *Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, st. 30., ECHR 2002-III).

52. Sud naglašava da se pojam „žrtve” ima tumačiti autonomno, bez obzira na koncepte u domaćem pravu kao što su postojanje pravnog interesa ili poslovna sposobnost (vidi *Sanles Sanles protiv Španjolske* (odluka), br. 48335/99, ECHR 2000-XI), iako bi Sud trebao uzeti u obzir činjenicu da je podnositelj zahtjeva sudjelovao kao stranka u domaćem postupku (vidi *Micallef protiv Malte* [GC], br. 17056/06, st. 48., ECHR 2009-...).

53. Sud primjećuje da se u konkretnom slučaju podnositelj zahtjeva, koji je romskog podrijetla, žali na navode i izraze koji su navodno ponizili romsku zajednicu. Istina je da podnositelj zahtjeva nije bio osobno ciljan; međutim, itekako se mogao osjećati uvrijeđenim navodima koji se odnose na etničku skupinu kojoj pripada. Nadalje, pred domaćim sudovima nije se postavilo pitanje aktivne legitimacije podnositelja zahtjeva te je stoga meritum njegova predmeta razmotren pred dvije sudske instance.

54. Iz tih razloga, kao i potrebe da se kriterij postojanja statusa žrtve tumači na fleksibilan način, Sud prihvata da se podnositelj zahtjeva, iako nije bio izravna meta spornih navoda, može smatrati žrtvom činjenica na koje se žali u smislu članka 34. Konvencije. Stoga se preliminarni prigovor Vlade da podnositelj zahtjeva nema status žrtve ima odbiti.

C. Meritum predmeta

1. Zahtjev br. 4149/04

(a) Navodi stranaka

(i) Podnositelj zahtjeva

55. Podnositelj zahtjeva naveo je da su određeni dijelovi knjige “Cigani Turske” sadržavali navode i izraze koji su ponižavali romsku zajednicu. Posebice je istaknuo poglavlje knjige koje sadrži informacije o načinu života Roma u određenim gradovima Turske, a naročito njihovu navodnu uključenost u ilegalne aktivnosti (vidi st. 12. gore). Prema podnositelju zahtjeva, opća namjera autora nije bila bitna, budući da su ti odlomci sami po sebi predstavljali jasnu uvredu romske zajednice. Također je izrazio svoje nezadovoljstvo odlukama domaćih sudova koje su odbile njegov zahtjev za naknadu štete.

(ii) Vlada

56. Vlada je izjavila da je knjiga objavljena od strane Ministarstva kulture po preporuci savjetodavnog odbora za publikacije. Prema izvješću savjetodavnog odbora, predmetna knjiga bila je rezultat komparativne akademske studije pripremljene kao prilog etničkim studijima u Turskoj. Sadržavala je informacije o podrijetlu romske zajednice, njezinom jeziku, tradiciji, vjerovanjima, festivalima, kuhinji, odjeći, muzici i uvjetima života. Vlada je izjavila da je knjiga po primitku prigovora podnositelja zahtjeva ponovno razmotrena od strane niza sveučilišnih profesora, koji za zaključili da ista nije sadržavala nikakve uvredljive izjave. Na kraju, Vlada je tvrdila da je Ministarstvo kulture bilo predano promicanju romske kulture i tradicije.

(b) Presuda Vijeća

57. Vijeće je zaključilo da, iako su se ulomci i navodi koje je istaknuo podnositelj zahtjeva čitani samostalno mogli doimati diskriminatornim i uvredljivim, kada se razmotri knjiga u cjelini nije bilo moguće zaključiti da je autor bio u lošoj vjeri niti da je imao bilo kakvu namjeru vrijeđanja romske zajednice. Vijeće je posebno uzelo u obzir zaključak u knjizi, u kojem je autor naglasio da je djelo “Cigani Turske” akademska studija provedena komparativnom analizom koja je bila usredotočena na povijest i

socijalno-ekonomske uvjete života Roma u Turskoj. Vijeće je zaključilo da se autor osvrnuo na pristran opis Roma kako bi pokazao percepciju romske zajednice u javnosti. Iz tih razloga, Vijeće nije našlo povredu Konvencijom zajamčenih prava podnositelja zahtjeva.

(c) Ocjena Suda

(i) Primjenjivost članka 8. Konvencije

58. Sud ponavlja da je pojam „privatnog života” u smislu članka 8. Konvencije vrlo širok te da ga nije moguće iscrpno definirati. Pojam privatne autonomije ishodišno je načelo za tumačenje jamstava sadržanih u članku 8. Može se odnositi na višestruke aspekte fizičkog i socijalnog identiteta pojedinca. Sud nadalje ističe da je u prošlosti prihvatio da se etnički identitet pojedinca mora smatrati kao još jedan takav element (vidi *S. i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [GC], br. 30562/04 i 30566/04, st. 66., 4. prosinca 2008., i *Ciubotaru protiv Moldavije*, br. 27138/04, st. 49., 27. travnja 2010.). Kada bilo kakvo negativno stereotipiziranje skupine dostigne određenu razinu ono može utjecati na identite te skupine kao i na osjećaje samovrijednosti i samopouzdanja njezinih članova. U tom smislu ono može utjecati i na privatni život pripadnika te skupine.

59. Nadalje, iako je osnovni cilj članka 8. Konvencije zaštititi pojedinca od proizvoljnog miješanja javnih vlasti, on ne sadrži samo puku zabranu državi da se ustegne od takvog miješanja: uz ovu negativnu obvezu mogu postojati i pozitivne obveze svojstvene za zaštitu poštivanja privatnog života, čak i u području odnosa među samim pojedincima (vidi *Tavli protiv Turske*, br. 11449/02, st. 28., 9. studenog 2006., i *Ciubotaru*, prethodno citirano, st. 50.).

60. U odnosu na činjenice konkretnog slučaja, Sud primjećuje da se podnositelj zahtjeva, koji je romskog podrijetla, osjećao uvrijeđenim određenim ulomcima knjige “Cigani Turske”, koja je bila usredotočena na romsku zajednicu. Isti je stoga pokrenuo građansku parnicu protiv autora knjige i Ministarstva kulture (vidi st. 19-25. gore). Dakle, u konkretnom slučaju radilo se o publikaciji koja je navodno utjecala na identitet grupe kojoj je pripadao podnositelj zahtjeva, a time i na njegov privatni život. Sud nadalje opaža da, iako je knjiga “Cigani Turske” objavljena od strane Ministarstva kulture (vidi st. 10. gore), ono je kasnije vratilo autorska prava autoru knjige (vidi st. 17. gore). Štoviše, podnositelj zahtjeva nije se žalio na odluku Upravnog suda u Ankari kojom je odbijena njegova upravna tužba protiv Ministarstva kulture (vidi st. 25. gore). Time nije nastavio svoj slučaj protiv državnih vlasti zbog njihove uključenosti u spornu publikaciju.

61. U ovakvim okolnostima Sud zaključuje da glavno pitanje u ovom predmetu nije da li je došlo do izravnog miješanja u privatni život pojedinca od strane domaćih vlasti, nego da li je tužena Vlada ispunila svoju pozitivnu obvezu pod člankom 8. time što je zaštitila privatni život podnositelja protiv

navodnog miješanja od strane treće osobe, u ovom slučaju autora knjige. Drugim riječima, Sud će utvrditi da li su turski sudovi u svjetlu članka 8. Konvencije trebali usvojiti tužbu podnositelja zahtjeva i dodijeliti mu određeni iznos u vidu nematerijalne štete te zabraniti distribuciju knjige.

(ii) Poštivanje članka 8. Konvencije

(a) Opća načela

62. Granice između pozitivnih i negativnih obveza države pod člankom 8. ne mogu se precizno definirati. Primjenjiva načela su međutim slična. U oba konteksta mora se uzeti u obzir pravična ravnoteža koja se mora postići između suprotstavljenih interesa pojedinca i zajednice u cjelini; i u oba konteksta država ima slobodu procjene (vidi, između mnogih autoriteta, *Keegan protiv Irske*, 26. ožujka 1994., st. 49., Serija A br. 290; *Botta protiv Italije*, 24. veljače 1998., st. 33., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I; i *Gurgenidze protiv Gruzije*, br. 71678/01, st. 38., 17. listopada 2006.).

63. U predmetima poput ovoga, gdje se pritužba odnosi na činjenicu da su prava zaštićena člankom 8. povrijeđena kao posljedica ostvarivanja prava drugih na slobodu izražavanja, prilikom tumačenja članka 8. moraju se uzeti u obzir i zahtjevi članka 10. Konvencije (vidi, primjerice i *mutatis mutandis*, *Von Hannover protiv Njemačke*, br. 59320/00, st. 58., ECHR 2004-VI). Stoga će u takvim slučajevima Sud uravnotežiti pravo podnositelja zahtjeva na „poštivanje njegova privatnog života” sa javnim interesom zaštite slobode izražavanja, imajući na umu da ne postoji hijerarhijski odnos između ta dva članka (vidi *Timciuc protiv Rumunjske* (odluka) br. 28999/03, st. 144., 12. listopada 2010.).

64. U ovom kontekstu Sud naglašava da sloboda izražavanja predstavlja jednu od temeljnih odrednica demokratskog društva. Uz iznimke predviđene u stavku 2., članak 10. Konvencije primjenjuje se ne samo „informacije” ili „ideje” koje su povoljno primljene ili koje se smatraju neuvredljivima ili ostavljaju ravnodušnima, već i one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju. Takvi su zahtjevi pluralizma, tolerancije i širokoumlja, bez kojih nema demokratskog društva (vidi, među drugim autoritetima, *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. prosinca 1976., st. 49., Serija A br. 24, i *Reinboth i ostali protiv Finske*, br. 30865/08, st. 74., 25. siječnja 2011.). Ova sloboda podložna je iznimkama predviđenim u članku 10. st. 2. koje se međutim moraju usko tumačiti. Potreba za bilo kakvom iznimkom se treba prema tome uvjerljivo utvrditi (vidi, primjerice, *Lingens protiv Austrije*, 8. srpnja 1986., st. 41., Serija A br. 103, i *Nilsen i Johnsen protiv Norveške* [GC], br. 23118/93, st. 43., ECHR 1999-VIII).

65. Sukladno članku 10. Konvencije, države ugovornice imaju određenu slobodu procjene prilikom određivanja da li je miješanje sa slobodom izražavanja bilo „nužno u demokratskom društvu”. Međutim, ta sloboda ide

ruku pod ruku s europskim nadzorom te obuhvaća kako zakonodavstvo tako i odluke kojim se ono primjenjuje, čak i one usvojene od nepristranog suda (vidi *Tammer protiv Estonije*, br. 41205/98, st. 60., ECHR 2001-I; *Peck protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 44647/98, st. 77., ECHR 2003-I; i *Karhuvaara i Iltalehti protiv Finske*, br. 53678/00, st. 38., ECHR 2004-X). Zadaća Suda u ostvarivanju njegova nadzora ne sastoji se u zauzimanju mjesta domaćih vlasti već u ocjeni, na temelju cjelokupne situacije predmeta, da li su odluke koje su oni donijeli unutar njihove slobode procjene (vidi *Petrenco protiv Moldavije*, br. 20928/05, st. 54, 30. ožujka 2010.; *Polanco Torres i Movilla Polanco protiv Španjolske*, br. 34147/06, st. 41., 21. rujna 2010.; i *Petrov protiv Bugarske* (odluka), br. 27103/04, 2. studenog 2010.).

66. U sličnim je slučajevima Sud stoga pridao značajnu pozornost činjenici da su domaće vlasti prepoznale postojanje suprotstavljenih prava kao i potrebu osiguranja pravične ravnoteže među njima (vidi, primjerice i *mutatis mutandis*, *Tammer*, prethodno citirano, st. 69.; *White protiv Švedske*, br. 42435/02, st. 27., 19. rujna 2006.; *Standard Verlags GmbH protiv Austrije* (br. 2), br. 21277/05, st. 52., 4. lipnja 2009.; *Lappalainen protiv Finske* (odluka), br. 22175/06, 20. siječnja 2009.; i *Papaianopol protiv Rumunjske*, br. 17590/02, st. 30., 16. ožujka 2010.).

67. Ukoliko ravnoteža postignuta od strane domaćih tijela nije zadovoljavajuća, posebice iz razloga što važnost ili opseg jednog od temeljnih prava nije bila uzeta u obzir u dovoljnoj mjeri, sloboda procjene ostavljena odlukama domaćih sudova bit će veoma uska. Međutim, ukoliko je situacija procijenjena u skladu s dobro ustaljenom praksom Suda, isti će trebati jako važne razloge kako bi zamijenio svoje mišljenje s onim domaćih sudova, koji će stoga uživati širu slobodu procjene (vidi *MGN Limited protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 39401/04, st. 150. i 155., 18. siječnja 2011., i *Von Hannover protiv Njemačke* (br. 2) [GC], br. 40660/08 i 60641/08, st. 107., 7. veljače 2012.).

68. Pretpostavka svemu ovome jeste postojanje pravnog sustava koji uspješno jamči prava koja potpadaju pod pojam „privatnog života” te dostupnost istog podnositelju zahtjeva (vidi *Karakó protiv Mađarske*, br. 39311/05, st. 19., 28. travnja 2009.). Sud će to također uzeti u razmatranje.

(β) Primjena ovih načela u konkretnom slučaju

69. U konkretnom slučaju domaći su sudovi imali zadaću pronaći pravičnu ravnotežu između prava podnositelja zahtjeva pod člankom 8. Konvencije kao pripadnika romske zajednice i prava autora sporne knjige na provođenje akademsko-znanstvenog istraživanja o određenoj etničkoj skupini i na objavljivanje svojih zaključaka. Podnositelj zahtjeva tvrdio je da je knjiga, a posebice poglavlje u njoj koje je sadržalo podatke o životnim uvjetima Roma u raznim turskim gradovima, predstavljala uvredu romske

zajednice. Odbijajući njegovu tužbu pred dvije instance, turski su se sudovi pozvali, *inter alia*, na izvještaj pripremljen od strane sedam sveučilišnih profesora koji su zaključili da je sporna knjiga predstavljala akademsku studiju utemeljenu na znanstvenom istraživanju (vidi st. 25. gore). Smatrali su da navodi i izrazi nisu bili uvredljivi, jer su bili općenite naravi, nisu se odnosili na sve Rome i nisu predstavljali napad na identitet podnositelja zahtjeva (vidi st. 21. i 23. gore). Štoviše, Građanski sud opće nadležnosti u Ankari zaključio je da je knjiga proučavala socijalne strukturu romsko-ciganske zajednice u Turskoj te da se temeljila na znanstvenim podacima (vidi st. 21. gore).

70. Prema mišljenju Suda, ovi se zaključci ne mogu smatrati nerazumnima ili utemeljenim na netočnom iznošenju relevantnih činjenica. S time u svezi važno je istaknuti da, iako je autor ukazao na određene ilegalne aktivnosti nekih članova romske zajednice koji žive u određenim područjima, nigdje u knjizi nije naveo negativne primjedbe o romskom stanovništvu općenito niti je tvrdio da su svi članovi romske zajednice uključeni u ilegalne aktivnosti. Nadalje, u različitim dijelovima knjige, točnije u predgovoru, uvodu i zaključku, autor je jasno naglasio da mu je namjera bila razjasniti dotad nepoznat život romske zajednice u Turskoj, koja je često bila izopćena i ciljana ocrnjujućim primjedbama koje su se temeljile uglavnom na predrasudama (vidi st. 10., 11. i 13. gore). U vidu iznesenog, kao i u nedostatku bilo kakvih dokaza da su autorove izjave bile neistinite, nije bilo nerazumno da domaći sudovi zakluče da je isti uložio trud u svoj rad i da pritom nije bio vođen rasističkim namjerama (vidi, *mutatis mutandis*, *Jersild protiv Danske*, 23. rujna 1994., st. 36., Serija A br. 298).

71. Osim toga, unatoč lakonskom načinu izražavanja nekih od njih, razlozi koje su domaći sudovi naveli u prilog svojih zaključaka bili su u skladu s načelima ustanovljenim u praksi Suda. Turski su sudovi pridali naročitu pozornost činjenici da je knjiga napisana od strane akademika te da se prema tome imala smatrati akademskim radom. U recentnim presudama Sud je također naglasio važnost takvih radova (vidi *Sorguç protiv Turske*, br. 17089/03, st. 21-35., ECHR 2009-... (isječci), i *Sapan protiv Turske*, br. 44102/04, st. 34., 8. lipnja 2010.). Stoga je bilo u skladu s praksom Suda pažljivo razmotriti svako ograničenje slobode akademika na provođenje njihovih istraživanja i objavljivanje dobivenih rezultata.

72. Također je u skladu s pristupom Suda ne razmatrati sporne odlomke odvojeno, već u kontekstu knjige kao cjeline, te uzeti u obzir metodu istraživanja koju je autor publikacije koristio. S time u svezi Sud primjećuje da je autor objasnio kako je informacije prikupio od samih pripadnika romske zajednice, lokalnih vlasti i policije. Također je naveo kako je živio unutar romske zajednice s ciljem promatranja njihovog stila života u skladu s načelima znanstvenog promatranja (vidi st. 11. gore).

73. Konačno, mora se primijetiti da je postojao učinkovit pravni sustav za zaštitu prava koja potpadaju pod pojam „privatnog života” te da je bio dostupan podnositelju zahtjeva u ovom slučaju (vidi st. 68. gore). Podnositelj je bio u mogućnosti iznijeti svoj predmet pred dvije sudske instance i dobiti obrazložene odluke u svezi sa svojim navodima. Nadalje, kad je podnio pritužbu Ministarstvu kulture, isto je iz predostrožnosti naredilo povlačenje preostalih 299 primjeraka knjige te je vratilo autorska prava autoru na njegov zahtjev (vidi st. 15. i 17. gore).

74. U svjetlu navedenog, Sud je zadovoljan da su turski sudovi pronašli ravnotežu između suprotstavljenih temeljnih prava zaštićenih člancima 8. i 10. Konvencije uzimajući u obzir načela dobro ustanovljena u praksi Suda.

75. Sud svejedno ponavlja da ranjiv položaj Roma/cigana znači da bi se njihovim potrebama i različitom načinu života trebala dati posebna pozornost kako u okviru mjerodavnog zakonskog okvira tako i u donošenju odluka u pojedinačnim slučajevima (vidi *Chapman*, prethodno citirano, st. 96., i *D.H. i ostali*, prethodno citirano, st. 181.). Sud se također slaže sa zaključcima ECRI-ja (vidi st. 38. gore) da bi Vlada trebala nastaviti svoja nastojanja u borbi protiv stereotipiziranja Roma.

76. Iz svega gore navedenog slijedi da u konkretnom slučaju turske vlasti nisu prekoračile svoju slobodu procjene te da nisu zanemarile svoju pozitivnu obvezu osigurati podnositelju zahtjeva učinkovito poštivanje njegova privatnog života.

77. Dakle, nije došlo do povrede članka 8. glede zahtjeva br. 4149/04.

2. Zahtjev br. 41029/04

(a) Navodi stranaka

(i) Podnositelj zahtjeva

78. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da su izrazi sadržani u oba rječnika objavljeni od strane turske Jezične udruge bili uvredljivi za romsko-cigansku zajednicu. Posebice je istaknuo izraz „postati cigan” koji je definiran kao „ponašati se škrto” te naveo da bi takve uvredljive definicije trebalo ukloniti iz rječnika.

(ii) Vlada

79. Vlada je izjavila kako su se riječi i izrazi sadržani u rječnicima temeljili na povijesnim i sociološkim činjenicama te da im namjera nije bila poniziti romsku zajednicu. Obavijestila je Suda da je Ministarstvo kulture za objavu rječnika dalo financijski doprinos u iznosu od ukupno 2,700 eura 1991. i 1998. godine. Međutim, Vlada je naglasila kako rječnik za učenike nije bio školski udžbenik te da nije bio distribuiran po školama niti preporučen od strane Ministarstva obrazovanja kao dio školskog nastavnog

plana. Napokon, ukazali su na činjenicu da sporni rječnici nisu bili ponovno tiskani i da su zapravo bili izvan tiska.

(b) Presuda Vijeća

80. Vijeće je posebice uzelo u obzir činjenicu da su definicije u rječnicima sadržavale napomenu da je njihovo korištenje bilo „metaforično”. Stoga je zaključilo da se ti izrazi nisu mogli smatrati štetnima za etnički identitet podnositelja zahtjeva. Kao rezultat, Vijeće nije našlo povredu članka 8. Konvencije.

(c) Ocjena Suda

81. Kao prvo, Sud primjećuje da se podnositelj zahtjeva smatrao žrtvom negativne stereotipizacije zbog određenih navoda u spornim rječnicima. Članak 8. Konvencije stoga se primjenjuje na njegove pritužbe iz razloga navedenih u st. 60. gore. Sud nadalje opaža da, iako je objavljivanje spornih rječnika bilo djelomično financirano od strane Ministarstva kulture, podnositelj zahtjeva je podigao tužbu samo protiv Jezične udruge, nevladine organizacije, te nije pokrenuo upravni postupak protiv Ministarstva pred domaćim sudovima (vidi st. 31-34. gore). Sud će stoga, kao i u zahtjevu br. 4149/04 (vidi st. 60. i 61. gore), razmotriti da li je u svjetlu općih principa navedenih gore u st. 62-68. Vlada ispunila svoju pozitivnu obvezu pod člankom 8. da zaštiti privatni život podnositelja zahtjeva od navodnog miješanja treće strane, naime Jezične udruge.

82. Odbijajući tužbu podnositelja zahtjeva, Građanski sud u Ankari našao je da su se definicije i izrazi u rječnicima temeljile na povijesnim i sociološkim stvarnostima i da nije bilo namjere ponižavanja ili omalovažavanja romske zajednice. Nadalje je podsjetio da turski jezik sadrži slične izraze koji se odnose na druge etničke skupine, a koji se također nalaze u rječnicima i enciklopedijama (vidi st. 33. gore).

83. Stoga je domaći sud razmotrio sporne izraze kako bi utvrdio da li su se isti nezakonito miješali u prava podnositelja zahtjeva zajamčena člankom 8. Konvencije. Pritom je primijenio načela ustanovljena u praksi Suda (vidi st. 66. gore).

84. S time u svezi, Sud podsjeća da je rječnik izvor informacija koji nabraja riječi određenog jezika i daje im različita značenja, od kojih je temeljno uvijek opisno ili doslovno, a druga mogu biti figurativna, alegorijska ili metaforička. Odražava jezik koji koristi čitavo društvo. U oba se rječnika doslovna definicija pojma „*çingene*” („cigan”) nalazi na stranici 279. Stoga je jasno da su ti rječnici bili opsežni i da su imali za cilj pokriti turski jezik u cijelosti. Sud također opaža da je prva definicija pojma „cigan” sadržana u navedenim rječnicima i da glasi: „Etnička skupina ili osoba koja pripada etničkoj skupini koja potiče iz Indije, a čiji članovi vode nomadski način života i ima ih posvuda po svijetu”. Kao drugo značenje, navedeno u metaforičkom smislu, riječ „cigan” također je značila „škrtost”

(vidi st. 28. gore). Na istoj stranici rječnici su sadržavali daljnje definicije određenih definicija koje se odnose na cigane, kao što su „ciganski novac” i „ciganski roza”. Sud primjećuje s time u svezi, a kako je objasnio i Građanski sud u Ankari, kako su sporni izrazi dio turskog govornog jezika.

85. Iako su imali identičan sadržaj, istina je da su rječnici imali različite ciljne skupine, budući da je drugi rječnik nosio naziv „Turski rječnik za učenike”. Jasno je da je za rječnik namijenjen učenicima potrebno više revnosti prilikom davanja definicija izraza koji su dio svakodnevnog jezika, ali koji bi mogli biti protumačeni kao ponižavajući ili uvredljivi. Prema mišljenju Suda, takve bi izraze bilo bolje označiti kao „pogrdne” ili „uvredljive”, a ne jednostavno metaforične. Takva bi opreznost također bila u skladu s Općom preporukom ECRI-ja br. 10, koja navodi kako bi države trebale poticati kritičko mišljenje među učenicima i opremiti ih potrebnim vještinama kako bi postali svjesni i mogli reagirati na stereotipe i intolerantne elemente sadržane u materijalima koje koriste (vidi st. 39. gore).

86. Međutim, ovaj element sam po sebi nije dovoljan kako bi Sud zamijenio svoj stav s onim domaćih sudova, imajući na umu činjenicu da sporni rječnik nije bio obvezna školska literature, niti je bilo distribuiran u školama niti preporučen od strane Ministarstva obrazovanja kao dio školskog nastavnog plana (vidi st. 79. gore).

87. Konačno, Sud primjećuje da su tužbu podnositelja zahtjeva protiv Jezične udruge razmatrale dvije sudske instance (vidi st. 31-34. gore). Iako je njegova tužba na kraju odbijena, Sud je zadovoljan da je podnositelj imao na raspolaganju učinkovito sredstvo zadovoljštine, kako to zahtijeva članak 8. Konvencije.

88. U svjetlu prethodno navedenog, Sud smatra da domaće vlasti nisu prekoračile svoju slobodu procjene niti su zanemarile svoju pozitivnu obvezu osigurati podnositelju zahtjeva učinkovito poštovanje njegova privatnog života.

89. Stoga nije došlo do povrede članka 8. Konvencije u svezi zahtjeva br. 41029/04.

IZ TIH RAZLOGA, SUD

1. *Odbija*, jednoglasno, prethodni prigovor Vlade te *presuđuje* da podnositelj zahtjeva može tvrditi da je „žrtva” u smislu članka 34. Konvencije;
2. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova za i jednim protiv, da nije došlo do povrede članka 8. Konvencije u svezi zahtjeva br. 4149/04;

3. *Presuđuje*, sa šesnaest glasova za i jednim protiv, da nije došlo do povrede članka 8. Konvencije u svezi zahtjeva br. 41029/04.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku i objavljeno na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava u Strasbourgu dana 15. ožujka 2012.

Michael O'Boyle
Zamjenik Tajnika

Nicolas Bratza
Predsjednik

U skladu s člankom 45. st. 2. Konvencije i pravilom 74. st. 2. Poslovnika Suda, izdvojeno mišljenje sutkinje Gyulumyan nalazi se u aneksu ove presude.

© Vijeće Europe/Europski sud za ljudska prava, 2012.

Službeni jezici Europskog suda za ljudska prava su engleski i francuski. Ovaj prijevod je financiran uz podršku Zaklade za ljudska prava Vijeća Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Ovaj prijevod ne obvezuje Sud niti je isti odgovoran za njegovu kvalitetu. Prijevod se može preuzeti iz HUDOC baze podataka sudske prakse Europskog suda za ljudska prava (<http://hudoc.echr.coe.int>) ili iz bilo koje druge baze podataka s kojom ga je Sud podijelio. Prijevod se može umnožavati u nekomercijalne svrhe pod uvjetom da se navede puni naziv predmeta, zajedno s naznakom autorskih prava i referencom na Zakladu za ljudska prava. Ukoliko se bilo koji dio ovog prijevoda namjerava koristiti u komercijalne svrhe, molimo kontaktirajte publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights 2012.

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme 2012. Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante publishing@echr.coe.int.